

ชื่อเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการพักการฉายรังสีในผู้ป่วยมะเร็งที่ได้รับการรักษาที่ กลุ่มงานการพยาบาล
รังสีรักษา โรงพยาบาลมะเร็งลำปาง

Title Factors affecting to pause radiation of cancer patients at
Radiotherapy department, Lampang Cancer Hospital

ชื่อผู้เขียน นางวราภรณ์ ไชยताल (พย.บ.), นางอรพรรณ งามเมือง (พย.บ.)

บทคัดย่อ

การฉายรังสีเป็นหนึ่งในวิธีการรักษาโรคมะเร็ง ซึ่งการฉายรังสีเป็นการนำเอารังสีที่เกิดจากเครื่อง X-ray และรังสีที่เกิดจากสารกัมมันตภาพรังสีมาใช้ในการทำลาย living tissue โดยที่จะทำลาย malignant tissue มากกว่า normal tissue ซึ่งหากผู้ป่วยได้รับบริการรังสีเป็นเวลานานอาจเกิดผลข้างเคียงได้ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสถานการณ์และปัจจัยที่มีผลต่อการพักการฉายรังสีในผู้ป่วยมะเร็งที่ได้รับการรักษาที่โรงพยาบาลมะเร็งลำปาง โดยศึกษาเชิงบรรยายเป็น cross-sectional study และศึกษาในผู้ป่วยมะเร็งที่ได้รับการฉายรังสีที่โรงพยาบาลมะเร็งลำปาง และแพทย์พิจารณาให้พักแสง ช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน ปี 2556 จำนวน 52 ราย การเก็บข้อมูลครั้งนี้เก็บโดยใช้แบบบันทึกข้อมูลทั่วไป ภาวะสุขภาพและการรักษาด้วยรังสีและมีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่าพบว่า ผู้ป่วยที่มารับบริการการฉายรังสีที่โรงพยาบาลมะเร็งลำปางแล้วมีการพักแสงมากที่สุด คือ ผู้ป่วยมะเร็งศีรษะและลำคอที่ได้รับการรักษาด้วยการฉายรังสีร่วมกับการได้รับเคมีบำบัด สาเหตุของการพักแสงมากที่สุด คือ ภาวะเม็ดเลือดขาวต่ำกว่าเม็ดเลือดชนิดอื่น ทั้งนี้กลุ่มผู้ป่วยมะเร็งศีรษะและลำคอเป็นกลุ่มที่มีระยะเวลาในการฉายรังสีนานกว่าผู้ป่วยมะเร็งประเภทอื่นและการได้รับยาเคมีบำบัดร่วมด้วยอาจจะทำให้ร่างกายไม่ภูมิต้านทานลดลง

คำสำคัญ: การพักการฉายรังสี, ผู้ป่วยมะเร็ง

โรงพยาบาลมะเร็งลำปาง
กรมการแพทย์

บทนำ

โรคมะเร็งเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศต่างๆทั่วโลก รายงานอุบัติการณ์โรคมะเร็งในประเทศไทยพบว่า แนวโน้มของจำนวนผู้ป่วยโรคมะเร็งที่เพิ่มขึ้นตั้งแต่ปีงบประมาณ 2550-2554 ของกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข พบว่าโรคมะเร็งที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นได้แก่ มะเร็งปากมดลูก มะเร็งปอด มะเร็งช่องปาก มะเร็งอวัยวะสืบพันธุ์หญิง มะเร็งลำไส้ใหญ่¹ เช่นเดียวกับโรงพยาบาลมะเร็งลำปางที่จากสถิติการรับบริการ พบว่า มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นซึ่งผู้ป่วยที่มารับบริการส่วนใหญ่ได้รับการรักษาโดยการฉายรังสีเป็นหลัก² การฉายรังสีเป็นการนำเอารังสีที่เกิดจากเครื่อง X-ray และรังสีที่เกิดจากสารกัมมันตภาพรังสีมาใช้ในการรักษาโรคมะเร็ง ทั้งนี้โดยอาศัยหลักที่ว่า ionizing radiation สามารถทำลาย living tissue โดยที่จะทำลาย malignant tissue มากกว่า normal tissue จากสถิติที่มารับบริการฉายรังสีในโรงพยาบาลมะเร็งลำปางพบว่าผู้มารับบริการรังสี ส่วนใหญ่เกิดผลข้างเคียงกับการรักษาเรื่องรังสี³ ได้แก่ 1) ผลต่อระบบผิวหนังและรูขุมขน คือ ส่วนที่ลำรังสีผ่านเข้าสู่อวัยวะที่เป็นมะเร็ง บริเวณนี้แพทย์จะขีดเส้นเอาไว้ การเปลี่ยนแปลงของผิวหนังจากการได้รับรังสีรักษา ภายใน 2-3 วันแรกหลังจากเริ่มฉายรังสี ผู้ป่วยมีความรู้สึกปวดแสบปวดร้อนหรือบวมบริเวณที่ได้รับ จากนั้นผิวหนังมีสีคล้ำขึ้น (hyperpigmentation) และผิวหนังแห้งหลุดลอกเป็นสะเก็ด (dry desquamation) หลังจากนั้นผิวหนังแตกเป็นแผลเปียก (moist desquamation) คล้ายแผลน้ำร้อนลวกหรือไฟไหม้ เนื่องจากอัตราการสร้างเซลล์ใหม่น้อยกว่าอัตราการสูญเสียของเซลล์เก่า ผิวหนังจะแห้งและแตกปริ 2) ผลต่อแผล ทั้งแผลผ่าตัดและแผลมะเร็งหรือแผลจาก stoma ต่างๆ ถ้ามีแผลมะเร็งลุกลามมาที่ผิวหนังหรือตอมน้ำเหลืองแตกเป็นแผลมะเร็งหรือแผลจาก stoma ต่างๆที่ไม่ใช่แผลมะเร็ง เช่น colostomy ซึ่งอยู่ในบริเวณที่ได้รับรังสีให้ทำแผลและต้องระมัดระวัง 3) ผลต่อระบบการสร้างเม็ดเลือด เมื่อได้รับรังสีอย่างต่ำ 400 cGy. ไชกระดูกจะถูกกดจากรังสีทำให้เซลล์เม็ดเลือดขาว เม็ดเลือดแดงและเกล็ดเลือดผิดปกติ จำนวนเซลล์ในไขกระดูกจะลดลง ทำให้เสี่ยงต่อการติดเชื้อ เลือดออกง่าย อ่อนเพลีย มึนงง มีไข้ หนาวสั่น 4) ผลต่อลำไส้เล็กในระหว่างรังสีรักษา บางส่วนของลำไส้เล็กซึ่งเข้ามาอยู่ในอุ้งเชิงกรานจะได้รับรังสีด้วยจึงเกิด mucositis ทำให้เกิดอาการถ่ายอุจจาระบ่อย (diarrhea) 5) ผลต่อช่องปากและลำคอ การฉายรังสีในช่องปากและลำคออีกเสบทำให้ผู้ป่วยมีอาการเจ็บ กลืนอาหารและน้ำลำบาก ติดเชื้อราในช่องปากได้และอาจทำให้ผู้ป่วยกลืนอาหารต่างๆไปได้ยาก นอกจากนี้ผลข้างเคียงจากการรักษาทำให้เสียสุขภาพกาย จิตใจและสังคม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสถานการณ์ผู้ป่วยที่มีอาการข้างเคียงจากการรักษาด้วยการฉายรังสีและพักแสม และเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพักการฉายรังสีในผู้ป่วยมะเร็งที่มารับการรักษาที่โรงพยาบาลมะเร็งลำปางเพื่อ

เป็นประโยชน์ในการเฝ้าระวังต่อภาวะแทรกซ้อนที่เกิดขึ้นและเป็นแนวทางในการให้คำปรึกษาแก่ผู้ป่วยเกี่ยวกับ การปฏิบัติตัวได้อย่างถูกต้องระหว่างการรักษาด้วยการฉายรังสี

วัตถุประสงค์และวิธีการ

วิจัยครั้งนี้เชิงบรรยายเป็น cross-sectional study โดยศึกษาผู้ป่วยมะเร็งที่ได้รับการฉายรังสีที่ โรงพยาบาลมะเร็งลำปาง และแพทย์พิจารณาให้พักแสง ในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน ปี 2556 จำนวน 52 ราย การเก็บข้อมูลครั้งนี้เก็บโดยใช้แบบบันทึกข้อมูลโดยนำข้อมูลจากแฟ้มฉายรังสีผู้ป่วยข้อมูล ทั่วไป ซึ่งประกอบไปด้วย เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ ภูมิลำเนา ภาวะสุขภาพ ได้แก่ BMI Performance status โรคประจำตัว การรักษาด้วยรังสี ได้แก่ ประเภทผู้ป่วย ประเภทการรักษา เทคนิคการฉายรังสี ชนิดของ โรคมะเร็ง ระยะของโรคและสาเหตุของ การพักการฉายรังสี ซึ่งตัวแปรเหล่านี้ได้ถูกบันทึกในโปรแกรม REDCAPและมีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา

พบว่า ผู้ป่วยที่มารับบริการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 61.5 และอยู่ในช่วงอายุมากกว่า 60 ปี ร้อย ละ 55.8 มีอายุโดยเฉลี่ย 60.58 ปี อายุต่ำสุด 42 ปีและอายุสูงสุด 83 ปี ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษา ร้อยละ 78.8 และเมื่อแบ่งตามระดับการศึกษา ร้อยละ 59.6 จบการศึกษาชั้นประถมศึกษา รองลงมาจบชั้นมัธยมศึกษา ร้อย ละ 9.6 และระดับปริญญาตรี ร้อยละ 9.6 ทั้งนี้เกินกึ่งหนึ่งของผู้ที่มารับบริการประกอบอาชีพ ร้อยละ 65.4 ไม่มีอาชีพ ร้อยละ 34.6 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 29.4 ประกอบอาชีพรับจ้าง ร้อยละ 23.5 ส่วนใหญ่ มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตบริการของโรงพยาบาลมะเร็งลำปาง ร้อยละ 80.7 ได้แก่ ลำปาง แพร่ พะเยา ตามลำดับ (ดังตารางที่ 1)

โรงพยาบาลมะเร็งลำปาง
กสมการแพทย์

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
เพศ		
- ชาย	20	38.5
- หญิง	32	61.5
อายุ		
- < 60 ปี	23	44.2
- ≥ 60 ปี	29	55.8
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้รับการศึกษา	11	21.2
ได้รับการศึกษา	41	78.8
- ระดับประถมศึกษา	31	59.6
- ระดับมัธยมศึกษา	5	9.6
- ระดับปริญญาตรี	5	9.6
อาชีพ		
ไม่มีอาชีพ	18	34.6
ประกอบอาชีพ	34	65.4
- เกษตรกรรม	10	29.4
- รับจ้าง	8	23.5
- แม่บ้าน	8	23.5
- ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	4	11.7
- ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย	4	11.7
- อื่นๆ	2	0.2
ภูมิลำเนา		
นอกเขตบริการ โรงพยาบาลมะเร็งลำปาง	9	17.3

ในเขตบริการโรงพยาบาลมะเร็งลำปาง	42	80.7
- ลำปาง	20	47.6
- แพร่	8	19.2
- พะเยา	6	14.2
- น่าน	4	9.5
- เชียงราย	4	9.5

ภาวะสุขภาพ พบว่า ผู้ป่วยที่มาใช้บริการเกินกึ่งหนึ่งไม่มีโรคประจำตัว และมีโรคประจำตัว ร้อยละ 44.2 โรคประจำตัวที่พบมากที่สุดคือโรคความดันโลหิตสูง ร้อยละ 44.2 รองลงมา โรคเบาหวาน ร้อยละ 34.8 และไขมันโลหิตสูง ร้อยละ 34.8 ส่วนค่าดัชนีมวลกาย (BMI) ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงปกติ(18.5-24.9) ร้อยละ 63.4 ค่าBMI น้อยที่สุด 13.39 kg/m² มากที่สุด 35.20 kg/m² โดยเฉลี่ย 22.46 kg/m² และความสามารถในการทำกิจกรรม (Performance status) อยู่ระหว่าง 0-2 ซึ่งประเมินได้ว่าผู้ป่วยสามารถช่วยเหลือตนเองได้ (ดังตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ภาวะสุขภาพ

ภาวะสุขภาพ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
โรคประจำตัว		
ไม่มีโรคประจำตัว	20	38.5
โรคประจำตัว	32	61.5
- ความดันโลหิตสูง	14	60.9
- เบาหวาน	8	34.8
- ไขมันในโลหิตสูง	8	34.8
- เกาต์	6	26.1
- อื่นๆ	11	47.8
ดัชนีมวลกาย (kg/m²)		
- <18.5	7	17.1
- 18.5 - 24.9	26	63.4
- >24.9	8	19.5
ECOG		
- 0	2	3.8
- 1	48	92.4
- 2	2	3.8

การรักษาด้วยรังสีรักษา เมื่อแยกประเภทผู้ป่วยเป็นผู้ป่วยนอก ร้อยละ 86.5 และผู้ป่วยใน ร้อยละ 13.5 สำหรับประเภทการรักษานั้นผู้ป่วยส่วนใหญ่ได้รับการรักษาพร้อมกันระหว่างการฉายแสงและให้เคมีบำบัด ร้อยละ 59.6 และผู้ป่วยฉายรังสีอย่างเดียว ร้อยละ 40.4 ทั้งนี้เป็นการรักษาด้วยการฉายแสงแบบ 2 มิติ ร้อยละ 92.3 และแบบ 3 มิติ ร้อยละ 7.7 ระยะของโรคมะเร็ง ส่วนใหญ่เป็นผู้ป่วยมะเร็งระยะที่ 3 ร้อยละ 32.7 รองลงมา ระยะที่ 2 ร้อยละ 25 และระยะที่ 4 ร้อยละ 17.3 ชนิดของโรคมะเร็ง 3 อันดับแรก ได้แก่ มะเร็งศีรษะและลำคอ ร้อยละ 26.9 มะเร็งปากมดลูก ร้อยละ 25.0 และมะเร็งเต้านม ร้อยละ 13.5 มะเร็งลำไส้ส่วนปลาย ร้อยละ 13.5 ทั้งนี้สาเหตุการพักแสม ส่วนใหญ่เกิดจากเม็ดเลือดต่ำ ร้อยละ 32 รองลงมา เชื้อบูปอกอักเสบ ร้อยละ 11.5 และภาวะท้องเสีย ร้อยละ 9.6 ตามลำดับ (ดังตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ข้อมูลการรักษาด้วยรังสีรักษา

การรักษาด้วยรังสีรักษา	จำนวน (ราย)	คิดเป็นร้อยละ (%)
ประเภทผู้ป่วย		
- ผู้ป่วยนอก	45	86.5
- ผู้ป่วยใน	7	13.5
ประเภทการรักษา		
- การฉายรังสีร่วมกับเคมีบำบัด	31	59.6
- ผู้ป่วยฉายรังสีอย่างเดียว	21	40.4
- การฉายรังสีแบบ 2 มิติ	48	92.3
- การฉายรังสีแบบ 3 มิติ	4	7.7
ระยะของโรคมะเร็ง		
- ระยะที่ 1	3	5.8
- ระยะที่ 2	13	25.0
- ระยะที่ 3	17	32.7
- ระยะที่ 4	9	17.3
- ไม่ระบุ	10	19.2
ชนิดของโรคมะเร็ง		
- มะเร็งศีรษะและลำคอ	14	26.9
- มะเร็งปากมดลูก	13	25.0
- มะเร็งเต้านม	7	13.5
- มะเร็งลำไส้ส่วนปลาย	7	13.5
- มะเร็งลำไส้	3	5.8
- มะเร็งปอด	2	3.8
- มะเร็งอื่นๆ	6	11.5

สาเหตุของการพักแสง		
เม็ดเลือดต่ำ	32	61.5
- Hb	4	12.5
- Hct	4	12.5
- WBC	26	81.3
- ANC	18	56.3
- Plt.count	3	9.4
Mucositis	6	11.5
Diarrhea	5	9.6
Infection ได้แก่ ตาแดง กระจกใสอักเสบ	4	7.7
Skin reaction	2	3.8
อื่นๆ ได้แก่ ใจสั้น ปัญหาส่วนตัว	3	5.8

สรุปและวิจารณ์ผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ พบว่า ผู้ป่วยที่มารับบริการการฉายรังสีที่โรงพยาบาลมะเร็งลำปางแล้ว มีการพักแสงมากที่สุด คือ ผู้ป่วยมะเร็งศีรษะและลำคอที่ได้รับการรักษาด้วยการฉายรังสีรวมกับการได้รับเคมีบำบัด สาเหตุของการพักแสงมากที่สุด คือ ภาวะเม็ดเลือดขาวต่ำกว่าเม็ดเลือดชนิดอื่น ทั้งนี้ กลุ่มผู้ป่วยมะเร็งศีรษะและลำคอเป็นกลุ่มที่มีระยะเวลาในการฉายรังสีนานกว่าผู้ป่วยมะเร็งประเภทอื่นและการได้รับยาเคมีบำบัดร่วมด้วยอาจทำให้ร่างกายไม่ภูมิต้านทานลดลง อย่างไรก็ตามการศึกษานี้มีข้อจำกัดในเรื่องของข้อมูล เนื่องจากข้อมูลที่น่ามาศึกษาเป็นข้อมูลที่ไม่สามารถค้นหาย้อนหลังได้ จากผลการศึกษานี้จะได้นำข้อมูลเป็นพื้นฐานเพื่อทำการศึกษาในครั้งต่อไป

เอกสารอ้างอิง

1. Cancer in thailand.pdf [อินเทอร์เน็ต]. [อ้างถึง 14 มิถุนายน 2016]. Available at: http://www.nci.go.th/en/File_download/Nci%20Cancer%20Registry/Cancer%20in%20thailand.pdf
2. งานทะเบียนมะเร็ง [อินเทอร์เน็ต]. [อ้างถึง 15 กันยายน 2016]. Available at: http://canreg.lpch.go.th/index.php/cancer/data_read/325
3. Side Effects of Radiation Therapy [อินเทอร์เน็ต]. Cancer.Net. 2013 [อ้างถึง 15 กันยายน 2016]. Available at: <http://www.cancer.net/navigating-cancer-care/how-cancer-treated/radiation-therapy/side-effects-radiation-therapy>

โรงพยาบาลมะเร็งลำปาง
กสมการแพทย์